

УДК 353

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Баймуратов Михайло Олександрович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук та права,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського*

Baimuratov Mikhailo

*Doctor Habilitat of Law, Professor,
Professor of the Department of Political Sciences and Law,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Academician of the Ukrainian Academy of Sciences
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
ORCID: 0000-0002-4131-1070*

Кофман Борис Якович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук та права,
Заслужений юрист України
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського*

Kofman Boris

*Doctor Habilitat of Law, Professor,
Professor of the Department of Political Sciences and Law,
Honored Lawyer of Ukraine,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
ORCID: 0000-0001-8121-5190*

Єфремова Наталія Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права
Національний університет «Одеська юридична академія»*

Yefremova Natalia

*Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of History of State and Law
National University "Odesa Law Academy"
ORCID: 0000-0003-0497-2619*

DOI: 10.25313/2617-572X-2025-8-11295

**ДО ВИЗНАЧЕННЯ І РОЗУМІННЯ
ІСТОРИКО-НОРМАТИВНИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ МУНІЦИПАЛІЗМУ**

**TOWARDS DEFINING AND UNDERSTANDING
THE HISTORICAL-NORMAL PRINCIPLES OF
THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF
THE PHENOMENOLOGY OF MUNICIPALISM**

Анотація. Вступ. Становлення феноменології муніципалізму вологіє суттєвою історичною ретроспективою, в основі якої: по-перше, лежить становлення та функціонування конституційно-соціального інституту місцевого самоврядування в державі у вигляді її публічно-інституційних агентів; по-друге, існування, функціонування і розвиток територіальних локальних людських спільнот, що формують безпосередньо склад таких агентів через виборчі механізми; по-третє, репрезентують населення — жителів-членів таких профільних спільнот; по-четверте, що складаються, інтегруються та функціонують на основі муніципальної ідеології, екзистенційних настанов, цінностей, профільної свідомості, психології, культури — виступає не тільки явним індикатором локальних демократичних перетворень, а й свідоцтвом визнання та поваги збоку публічної влади прав і свобод людини, що спочатку імпліцитно, а потім й явно виникають, формуються, використовуються і реалізуються на локальному рівні функціонування соціуму в межах профільних спільнот — територіальних громад. При цьому кожен з історичних етапів розвитку муніципалізму характеризується відповідними ознаками загальної системи координат, що виникають в межах локального соціуму, що існує та функціонує в межах самоврядного простору здійснення публічної влади, що вологіє нормативним супроводженням і забезпеченням.

Варто усвідомлювати і розуміти, що в основі історико-нормативних засад становлення та розвитку феноменології муніципалізму лежить також низка ознак, стан яких вологіє стабільною історичною ретроспективою, сучасною проблематикою та перспективою, а саме: а) система комунікативної взаємодії жителів-членів локального соціуму між ними, а також між ними та іншими суб'єктами локального соціуму, включаючи й інституційні структури громадянського суспільства, а також органи публічної влади самого локального соціуму та органами державної публічної влади за його межами — така комунікація виникає об'єктивно на засадах необхідної реалізації екзистенційних інтересів людини, її груп та асоціацій, що скеровані на реалізацію індивідуальних, групових та колективних потреб кожної людини-члена локальної спільноти в процесі реалізації їх потреб, намагань, настанов, інтересів. (комунікативний критерій); б) особливості муніципального життя, тобто індивідуального, групового і колективного життя, заснованого на принципах самоорганізації та самоврядування, що є важливими факторами активізації процесу формування особливих та специфічних цінностей — муніципальних (муніципально-аксіологічний критерій), що є загальними для великої кількості людей-жителів, що є членами територіальних локальних людських спільнот, які виступають фактично первинними колективними суб'єктами людської цивілізації, без врахування державних кордонів та нормативних юрисдикцій, виходячи насамперед з гуманітарно-гуманістичних цінностей локального життя та повсякденних настанов існування і збереження людської цивілізації (перспективно-екзистенційний критерій); в) саме в межах такої спільноти і в умовах її існування людина здійснює свій життєвий цикл (загальноекзистенційний фактор); г) при цьому ініціюючи, виробляючи, концентруючи і реалізуючи в ньому свої екзистенційні настанови, намагання, потреби, інтереси (біхевіористичний критерій); д) саме це трансформує простір муніципалізму не тільки в гуманістично-гуманітарний повсякденний простір існування людини, а й в соціально-динамічний простір перспективного існування і розвитку людської цивілізації (репродуктивно-перспективний критерій); е) сукупність наведених критеріїв свідчить, що феноменологія муніципалізму виступає яскравим свідоцтвом формування «сталого конституціоналізму», що фактично спирається на концепцію сталого розвитку соціуму (соціально-сталий критерій).

Системний аналіз наведених критеріїв дає можливість визначити які позитивні риси для конкретної людини несе в історичній ретроспективі, правовій реальності та перспективі феноменологія муніципалізму, як могутній соціально-творчий простір, в якому навколо людини-особистості, її груп та асоціацій відбуваються позитивні трансформаційні динамічні процеси, що впливають на організацію та проходження ними свого життєвого циклу або організаційного існування і функціонування.

Мета. Метою дослідження є виокремлення, визначення та характеристика історико-нормативних засад становлення та розвитку феноменології муніципалізму та розуміння їх впливу на сучасне місцеве самоврядування.

Матеріали і методи. Дослідження проводилося із використанням наукометричних баз даних Інтернет, а також із застосуванням історичного, компаративного і логічного аналізу, індукції і дедукції та інших методів. Оцінка інноваційного потенціалу історично-нормативних аспектів становлення муніципалізму здійснювалася за системно-логічними, технологічно-функціональними, компаративними та суб'єктно-об'єктивними складовими.

Результат. Дослідження ролі і значення історико-нормативних засад становлення та розвитку феноменології муніципалізму та їх впливу на сучасне місцеве самоврядування дало розуміння особливої і стратегічної ролі локальних органів публічної влади (органів місцевого самоврядування) в процесі реалізації прав людини, — бо всі історичні періоди розвитку феноменології муніципалізму безпосередньо і органічно пов'язані з процесом становлення: а) муніципальних свобод, б) муніципальних прав, а потім й в) муніципальних цінностей, і одночасно, з паралельним процесом зародження г) феноменології загальних прав людини, що демонструє їх органічний зв'язок з локальним соціумом, а також становленням д) інститутів публічної влади, — (у історичній ретроспективі зачатки спочатку муніципалізму, а потім публічної державної влади, — а у загальному сучасному дискурсі останньої — спочатку публічної державної влади, а потім самоврядної (муніципальної) влади, що формується, структурується та функціонує на локальному рівні).

Завдяки визначенню і виокремленню історичних періодів розвитку феноменології муніципалізму акцентується та розкривається особлива роль діяльності органів місцевого самоврядування у виконанні ними своїх обов'язків у визнанні, охороні, захисті, реалізації та гарантуванні прав і свобод людини як стратегічної проблематики, особливо в контекстуалізації підтримки феноменології демократичної правової державності, самоорганізації та самоврядування. Ба більше, профільна проблематика набуває характер конституційно-муніципального нарративу та конотації в національ-

ному конституційному та муніципальному праві та формує чітку, зриму та оптимальну тенденцію до нормування та нормативізації у межах цих галузей.

Перспективи. Усвідомлення і розуміння історико-нормативних засад формування феноменології муніципалізму суттєво підвищує їх інноваційну змістовність в усвідомленні і розумінні їх ролі і значення в становленні сучасних і перспективних форм місцевого самоврядування. Подальші дослідження мають зосередитися на аналізі впливу історико-гуманістичних практик на динаміку інноваційного розвитку територіальної локальної людської спільноти та адаптацію стратегій розвитку і вдосконалення локальної демократії до трансформацій суспільства, що функціонує в умовах демократичної правової державності.

Ключові слова: муніципалізм, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, права людини, інституції публічної влади, інституції громадянського суспільства, національні і локальні правозахисні механізми.

Summary. Introduction. The formation of the phenomenology of municipalism has a significant historical retrospective, which is based on: first, the formation and functioning of the constitutional and social institute of local self-government in the state in the form of its public and institutional agents; second, the existence, functioning and development of territorial local human communities that directly form the composition of such agents through electoral mechanisms; third, they represent the population – residents-members of such profile communities; fourthly, which are formed, integrated and function on the basis of municipal ideology, existential guidelines, values, profile consciousness, psychology, culture – serves not only as a clear indicator of local democratic transformations, but also as evidence of recognition and respect on the part of public authorities for human rights and freedoms, which initially implicitly, and then explicitly arise, are formed, used and implemented at the local level of functioning of society within the framework of profile communities – territorial communities. At the same time, each of the historical stages of the development of municipalism is characterized by the corresponding features of the general coordinate system that arise within the local society, which exists and functions within the self-governing space of the exercise of public power, which has regulatory support and support.

It is worth realizing and understanding that the historical and normative principles of the formation and development of the phenomenology of municipalism are also based on a number of features, the state of which has a stable historical retrospective, modern issues and prospects, namely: a) the system of communicative interaction of residents-members of the local society among themselves, as well as between them and other subjects of the local society, including institutional structures of civil society, as well as public authorities of the local society itself and state public authorities outside its borders – such communication arises objectively on the basis of the necessary realization of the existential interests of a person, his groups and associations, which are aimed at realizing the individual, group and collective needs of each person-member of the local community in the process of realizing their needs, efforts, guidelines, interests. (communicative criterion); b) the features of municipal life, i.e. individual, group and collective life, based on the principles of self-organization and self-government, which are important factors in activating the process of forming special and specific values – municipal (municipal-axiological criterion), which are common to a large number of people-residents, who are members of territorial local human communities, which act as the actual primary collective subjects of human civilization, without taking into account state borders and regulatory jurisdictions, based primarily on the humanitarian-humanistic values of local life and everyday guidelines for the existence and preservation of human civilization (perspective-existential criterion); c) it is within the framework of such a community and in the conditions of its existence that a person carries out his life cycle (general existential factor); d) while initiating, developing, concentrating and implementing in it their existential guidelines, efforts, needs, interests (behavioral criterion); e) this is what transforms the space of municipalism not only into a humanistic-humanitarian everyday space of human existence, but also into a socially-dynamic space of prospective existence and development of human civilization (reproductive-prospective criterion); e) the set of the above criteria shows that the phenomenology of municipalism is a vivid evidence of the formation of «sustainable constitutionalism», which is actually based on the concept of sustainable development of society (social-sustainable criterion).

Systematic analysis of the above criteria makes it possible to determine what positive features for a particular person the phenomenology of municipalism carries in historical retrospect, legal reality and perspective, as a powerful social and creative space in which positive transformational dynamic processes take place around the individual, his groups and associations, affecting the organization and passage of their life cycle or organizational existence and functioning.

Purpose. The purpose of the study is to identify, define and characterize the historical and normative foundations of the formation and development of the phenomenology of municipalism and understand their impact on modern local self-government.

Materials and methods. The study was conducted using scientometric databases on the Internet, as well as using historical, comparative and logical analysis, induction and deduction and other methods. The assessment of the innovative potential of the historical and normative aspects of the formation of municipalism was carried out according to the system-logical, technological-functional, comparative and subject-object components.

Result. The study of the role and significance of the historical and normative foundations of the formation and development of the phenomenology of municipalism and their impact on modern local self-government has provided an understanding of the special and strategic role of local public authorities (local self-government bodies) in the process of implementing human rights, because all historical periods of the development of the phenomenology of municipalism are directly and organically connected with the process of formation of: a) municipal freedoms, b) municipal rights, and then c) municipal values, and simultaneously,

with the parallel process of the emergence of d) the phenomenology of general human rights, which demonstrates their organic connection with local society, as well as the formation of e) institutions of public power, – (in historical retrospect, the beginnings of municipalism first, and then public state power, – and in the general modern discourse of the latter – first public state power, and then self-governing (municipal) power, which is formed, structured and functions at the local level).

By defining and distinguishing historical periods of development of the phenomenology of municipalism, the special role of local government bodies in fulfilling their duties in recognizing, protecting, defending, implementing and guaranteeing human rights and freedoms as a strategic issue is emphasized and revealed, especially in the contextualization of supporting the phenomenology of democratic legal statehood, self-organization and self-government. Moreover, the profile issue acquires the character of a constitutional-municipal narrative and connotation in national constitutional and municipal law and forms a clear, visible and optimal tendency towards norming and standardization within these industries.

Prospects. Awareness and understanding of the historical and normative principles of the formation of the phenomenology of municipalism significantly increases their innovative content in the awareness and understanding of their role and significance in the formation of modern and promising forms of local self-government. Further research should focus on analyzing the impact of historical and humanistic practices on the dynamics of innovative development of the territorial local human community and the adaptation of strategies for the development and improvement of local democracy to the transformations of a society functioning under the conditions of democratic rule of law.

Key words: municipalism, local self-government, local self-government bodies, territorial communities, human rights, public authorities, civil society institutions, national and local human rights mechanisms.

Постановка проблеми. Становлення феноменології демократичної, правової державності нерозривно пов'язане зі становленням і розвитком феноменології муніципалізму, що відображає існування людини, її груп та асоціацій (суб'єктний фактор — авт.) в умовах самоврядного простору місцевого самоврядування (далі — МСВ) (дискурсивно-визначальний фактор — авт.), в межах територіальної локальної людської спільноти (далі — ТГ) (просторово-колективний фактор — авт.), в філософському стані повсякденності (темпоральний фактор — авт.), в процесі реалізації наведеними суб'єктами свого конституційно-правового статусу (статусний фактор — авт.), що базується на реалізації прав, свобод і обов'язків людини (індивідуальних, групових, колективних) (біхевіористичний фактор — авт.), в процесі багатопланової та полісферної діяльності органів місцевого самоврядування (далі — ОМСВ) (владно-технологічний фактор — авт.).

Феноменологія муніципалізму, що заснована на історичній ретроспективі існування і функціонування територіальних локальних людських спільнот, насамперед, на міському рівні (історично-ретроспективний критерій — авт.), — у відповідності до настанов-принципів самоорганізації та самоврядування, — володіє не тільки особливою значущістю не тільки в державотворчих і нормотворчих процесах, але й стратегічним впливом на формування, існування і функціонування феноменології демократичної правової державності (державотворчий критерій — авт.), бо саме в територіально-просторовому дискурсі муніципалізму зароджуються, формуються, кристалізуються, реалізуються, охороняються, захищаються та гарантуються права людини у їх широкому функціонально-діяльнісному розумінні, а саме у вигляді їх прав, свобод і обов'язків.

Стратегічною настановою муніципалізму виступає наявність у цій феноменології муніципальної

ідеології (специфічно-ідеологічний критерій — авт.) — специфічної системи ідей та поглядів, які відображають і виправдовують інтереси певної територіальної людської локальної спільноти, що визначають їхнє ставлення до дійсності, яка реалізується в межах самоорганізації та самоврядування її жителів-членів, а також служать основою для дій, скерованих на закріплення, збереження, а також змін (розвитку, вдосконалення) соціально-правового статусу цієї спільноти та муніципально-правового статусу кожного з її членів. У ще більш широкому, узагальнюючому розумінні визначає ознаки муніципальної ідеології Штучний інтелект, — він визначає її як ідеологію, яка стверджує, що: а) місцеві громади (муніципалітети) повинні мати значну автономію та б) право самостійно вирішувати питання, що стосуються їхніх інтересів, — ба більше, акцентується увага на в) децентралізації влади, г) місцевому самоврядуванні та д) участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні [1]. Отже, йдеться про побудову могутніх стратегічно-демократичних настанов-індикаторів організації та функціонування локального соціуму в межах територіальної локальної людської спільноти.

З наведеного вище критерію логічно витікає інша характерологічна ознака муніципалізму — комунікаційна (комунікативний критерій — авт.), — вона базується на системі комунікативної взаємодії жителів-членів локального соціуму між ними і між ними та іншими суб'єктами локального соціуму, включаючи й інституційні структури громадянського суспільства, а також органи публічної влади самого локального соціуму та органами державної публічної влади за його межами. Така комунікація формується і виникає об'єктивно на засадах необхідної реалізації екзистенційних інтересів людини, її груп та асоціацій, що скеровані на оптимальну і ефективну реалізацію індивідуальних, групових

та колективних потреб кожної людини-члена локальної спільноти, насамперед, через процес виконання їх екзистенційних потреб, намагань, устремління, настанов, інтересів.

Особливості муніципального життя, тобто індивідуального, групового і колективного життя, заснованого на принципах самоорганізації, самоврядування, самодіяльності тощо є важливими факторами активізації процесу формування особливих та специфічних цінностей — муніципальних (муніципально-аксіологічний критерій — авт.), що є загальними і актуальними для великої кількості людей-жителів, що є членами територіальних локальних людських спільнот, які виступають фактично первинними колективними суб'єктами людської цивілізації, — причому без врахування державних кордонів та нормативних юрисдикцій, виходячи насамперед з загальнолюдських гуманітарно-гуманістичних цінностей локального життя та повсякденних настанов існування і функціонування людської цивілізації.

Ще однією з стратегічних ознак муніципалізму виступає й те, що саме в його межах і в його умовах людина свідомо, фактологічно і праксеологічно здійснює свій життєвий цикл (екзистенційний фактор — авт.), ініціюючи, виробляючи, концентруючи і реалізуючи в ньому свої екзистенційні настанови, намагання, потреби, інтереси. Саме це трансформує простір муніципалізму не тільки в гуманістично-гуманітарний повсякденний простір існування людини, а й в соціально-динамічний простір перспективного існування і розвитку людської цивілізації (репродуктивно-проспективний фактор — авт.).

Сукупність наведених критеріїв свідчить, що феноменологія муніципалізму виступає яскравим свідоцтвом формування «сталого конституціоналізму», що фактично спирається на концепцію сталого розвитку соціуму (соціально-сталий фактор — авт.). Тобто, саме сталий розвиток слугує керівною основою для вирішення найактуальніших економічних, соціальних та екологічних проблем сьогодення [2] (а вони вирішуються на рівні та в межах локального соціуму, що існує та функціонує в умовах МСВ), включаючи зміну клімату, бідність, рівність, а також джерела, постачання та розподіл енергії, включаючи її нові перспективні види.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба зазначити, що не зважаючи на досить активні процеси щодо дослідження місцевого самоврядування та системи його суб'єктів та органів, системних і комплексних досліджень саме феноменології муніципалізму практично немає. Основні дослідження в цій сфері вітчизняних фахівців присвячено питанням застосування зарубіжного досвіду реформування місцевого самоврядування, визначення його особливостей, проблем розподілу повноважень між інституціями державного, регіонального, місцевого рівнів у процесі децентралізації — саме вони

знайшли своє висвітлення у працях таких вчених, як М. Баймуратов [3], О. Батанов [4], І. Бутко [5], І. Галіахметов [6], К. Головкин [7], Н. Камінська [8], В. Кравченко [9], М. Орзіх [10], В. Погорілко [11], І. Посторонка [12], М. Пухтинський [13], О. Яценська [14] та інших.

Разом з тим, обґрунтовано вважаємо, що праці наведених авторів тільки передують процесам глибокого та ґрунтовного освоєння профільної проблематики, тому феноменологія муніципалізму, як такого, і зокрема, сучасного муніципалізму залишається не тільки актуальною, але і вельми привабливою, соціально-орієнтованою на позитивний результат, причому як з позицій ідеологічних орієнтирів, телеології сучасної демократичної правової державності, доктринально-теоретичних позицій, так і з позицій її нормативно-правового супроводження і забезпечення.

Тому **метою даної статті** є дослідження історичних цивілізаційно-локальних підходів до розуміння та визначення феноменології муніципалізму в його сучасному розумінні та реалізації.

Викладення основного матеріалу. Визначення критеріальної характеристики муніципалізму, що надане вище, дає можливість визначити які позитивні риси для конкретної людини несе феноменологія муніципалізму, як могутній соціально-творчий простір, в якому навколо людини-особистості, її груп та асоціацій відбуваються позитивні трансформаційні динамічні процеси, а саме:

а) *самоорганізація повсякденності* (щодо формування функціонального конструкту навколо вирішення екзистенційних питань існування суб'єктів локальної демократії);

б) *самоідентифікація в соціальній реальності* (щодо усвідомлення, розуміння, визначення, реалізації індивідуальної, групової та колективної суб'єктності; формування індивідуального, групового та колективного правового статусу /конституційно-правового та муніципально-правового/; вибір, зміна, модифікація роліових позицій);

в) *самодіяльність в локальному просторі* (щодо самостійного формування і визначення системи інтересів, переліку прав і свобод, що є актуально-екзистенційними — через обрання належних поведінкових настанов та їх реалізація у практичних діях, включаючи й вільний вибір участі у створенні та діяльності інституцій громадянського суспільства тощо);

г) *самостратифікація в локальному соціумі* (щодо формування соціальної структури локального соціуму, системи ознак та критеріїв соціального розшарування, становища у суспільстві тощо);

г') *саморозвиток в межах людської локальної територіальної спільноти* (щодо вибору, використання, реалізації і модифікації своїх життєвих настанов);

д) *самобудівництво людини-особистості* (самостійний вибір поведінково-діяльнісних настанов, їх

праксеологічне самонормування і самоінституціоналізація) свого життєвого простору в межах свого життєвого циклу, а також в межах групового і колективного існування в локальному соціумі (щодо вибору екзистенційних пріоритетів, форм, методів і засобів їх реалізації, охорони, захисту і гарантування);

е) *свідома самозалученість і самоучасть людини-особистості в інтерсуб'єктивних процесах*, на яких базується телеологічне існування та єдність територіальної людської локальної спільноти (щодо активної участі у самоврядних процесах, вирішення яких гарантує зберігання територіальної людської локальної спільноти у її екзистенційному, статусному та функціональному дискурсах);

є) *самоусвідомлення людиною-особистістю своєї ролі і значення в межах територіальної локальної людської спільноти* (щодо формування своїх атитюдно-габітусних настанов та усвідомлення вирішально-стратегічної ролі МСВ в цих процесах);

ж) *самореалізація в межах територіальної людської локальної спільноти* (щодо реалізації людиною своїх екзистенційних намагань, потреб, інтересів за допомогою інституційної структури локальної демократії, що функціонують в межах територіальної локальної людської спільноти);

з) *самоцентризм продуктивно-детермінуючої характерології в межах людської локальної територіальної спільноти* (щодо свого позиціонування в межах спільноти через усвідомлення і розуміння своїх індивідуальних, групових, колективних інтересів, потреб і перспектив подальшого існування);

и) *самовиховання індивідуальності людини-особистості в межах людської локальної територіальної спільноти*, що забезпечує простір інтелектуальної свободи людини (щодо усвідомлення і розуміння своєї ролі в межах спільноти через наративи, конотації та сформовані на їх основі патерни щодо формування, постанови і використання власних телеологічних доміант екзистенційно-праксеологічної властивості, які визначені за допомогою власної та вільної інтелектуальної діяльності, та їх наступна реалізація з врахуванням локально-соціальної динаміки на її різних рівнях прояву — індивідуальному, груповому та колективному);

і) *верифікація та валідація людини-особистості* (щодо індивідуальної, групової та колективної перевірки якості екзистенційних задач життєдіяльності людини-особистості та оцінки кінцевого результату її існування в межах локального соціуму, через застосування необхідності перевірки щодо того, чи відповідає стан справ її кінцевим очікуванням і вимогам);

ї) *саможиття людини-особистості в межах її життєвого циклу в контекстуалізації його реалізації* (щодо використання людиною-особистістю індивідуальних, групових і колективних форм комунікативної взаємодії в межах локального соціуму з метою реалізації екзистенційних настанов її життєдіяльності).

Отже, можна констатувати, що муніципалізм дає суттєві можливості не тільки людині, а й її групам та асоціаціям для розвитку та вдосконалення можливостей для існування і функціонування в межах локального соціуму, включаючи вирішення актуальних індивідуальних, групових та колективних інтересів, що відображають їх екзистенційні потреби в процесі життєвого циклу або циклу асоціативного існування і функціонування.

Системний аналіз історичних аспектів феноменології муніципалізму дає можливість виокремити послідовні етапи і періоди становлення і розвитку у його темпоральній контекстуалізації, а саме:

а) первісної общини у стародавньому суспільстві;

б) міст-полісів Стародавньої Греції (Еллади);

в) муніципії Стародавнього Риму;

г) формування і функціонування Магдебурзького права в європейських містах Середньовіччя;

ґ) формування і функціонування міст-муніципалітетів (*gemeenten*) та провінцій Нідерландів періоду боротьби з Іспанією та утворення Республіки Об'єднаних провінцій як результату революції XVI–XVII ст.

д) формування і функціонування самоврядних структур доби Запорізької Січі;

е) функціонування міст-муніципалітетів постреволуційної (Нові часи) та наполеонівської (після наполеонівської) Європи;

є) формування і функціонування земського устрою в Російській Імперії періоду знаходження на посту прем'єр-міністра О.А. Столипіна;

ж) формування і функціонування в постреволуційний період першої чверті XX ст. в Російській імперії у Західній Європі ідей муніципального соціалізму як антиподу соціальних революцій;

з) періоду муніципальних революцій в Європі у другій половині XX ст. в рамках міжнародних міждержавних інтеграційних процесів;

и) формування та функціонування інституту локальної демократії в державах пострадянського простору;

і) в межах сучасного європейського муніципалізму;

ї) формування і функціонування феноменології «нового муніципалізму», який виникає та продукується переважно в різних державах світу, що розвиваються.

Варто зазначити, що наведені нами історичні періоди безпосередньо пов'язані з процесом становлення:

а) муніципальних свобод;

б) муніципальних прав, а потім й

в) муніципальних цінностей, і одночасно, з паралельним процесом зародження;

г) феноменології загальних прав людини, що демонструє їх органічний зв'язок з локальним соціумом, а також становленням;

д) інститутів публічної влади, — спочатку державної, а потім самоврядної (муніципальної) вла-

ди, що інституціоналізується, формується та функціонує на локальному рівні.

Отже, на нашу думку, вирішення наведених проблемних задач в основному розвивались по такій суб'єктно-предметній схемі:

- *«первісна община у стародавньому світі»* (де спостерігається насамперед пріоритет і особлива важливість екзистенційно-функціональних питань існування людської спільноти на додержавному рівні розвитку) — саме тут виникає модель, що заснована на вирішенні фундаментальних проблем життєдіяльності та життєактивності, закладаються основи трудових, виробничих, техніко-технологічних, економічних, владних, соціальних, містечьких засад та настанов і витоків сучасної реальності [15] — отже, саме тут формуються свободи людини жити в єдності з природою, жити в межах людської спільноти, функціонувати в її межах, вільно обирати рід занять (виходячи з загальних і власних екзистенційних пріоритетів), створювати родину (пуналуальну, полігамну, моногамну родину тощо) і т.д. — і це все відбувається в контексті вирішення питань людської нужденості. В первинному соціумі виникають відповідні екзистенційні поведінково-рольові звичаї, що в історичній перспективі формуються у систему, детермінуючи побудову звичаєвого права;
- *давньогрецькі міста-поліси* (побудова локальної цивілізації, що поступово визначає та визнає природні права і свободи людини, супроводжується формуванням розуміння загальної феноменології прав і свобод людини [16] — саме вона вже містила професійну спеціалізацію населення та фахівців муніципального господарства /пекарство і торгівля хлібом, торгівля іншими товарами, охорона джерел води, прибирання сміття та місць загального користування, обслуговування громадських лазнь, охорона стін та воріт міста, відправлення релігійних культів у вигляді літургії/, і в той же час наявність перших демократичних утворень та інституцій публічної влади, що суттєво вплинула на формування феноменології державності) — отже, в таких умовах формуються, розвиваються та вдосконалюються свободи людини жити в межах міської людської спільноти; функціонувати в її межах, через створення свого «мікросвіту»; вільно обирати рід занять, перелік яких детермінований і формується відповідно до потреб існування, функціонування, охорони, захисту міського способу життя та міського господарства, але в інтерпретації та проєктуванні цих настанов на парадержавний рівень (виходячи з групових та колективних екзистенційних пріоритетів); створювати родину (моногамна родина); свобода використання форм демократичної участі у формуванні та відправленні публічної влади; відправлення релігійних культів (вперше застосована літургія) і т.д. Наведені процеси у

- контекстуалізації нормування і нормотворення в межах локального соціуму супроводжуються та забезпечуються розробкою нормативних документів типу статутів міст та прообразу законодавчих актів, що видаються органами публічної влади;
- *давньоримські міста-муніципії* (побудова чіткої централізовано-самоврядної системи муніципального управління, системи муніципального господарства в межах локального територіального соціуму з наявністю відповідних демократичних засад в межах єдиної держави /імперії, республіки/) — отже, формуються свободи людини жити в межах людської спільноти воєнізованого типу; функціонувати в її межах як вільна людина (частина локального соціуму — спочатку громадяни Риму, потім коло громадян розширюється на основі *jus gentium*); свобода вибору занять у тісному зв'язку зі спеціалізацією міського господарства та воєнних завдань, що стоять перед муніципією; свобода здійснення правочинів та інших цивільно-правових дій; формування та розвиток демократичних форм участі у формуванні та відправленні публічної влади і т.д. [17]. В цей період муніципальне життя організується як законодавством центру — Римської імперії (республіки) /закон Юлія Цезаря про муніципії/, зокрема цивільним, так й нормативними актами представника-агенту центральної влади і владно-представницьких структур муніципії;
 - *міста феодального періоду розвитку суспільства* (церковні, лицарські, князівські /кюрфустерські/ тощо) (період зародження урбаністичних процесів через осмислення та усвідомлення можливостей та переваг спільного і компактного проживання людей в рамках локального соціуму через наявність більш високого рівня особистої безпеки людини, формування самоврядних засад управління на фоні абсолютного владарювання феодалів, паралельно з цим відбувався розвиток і розцвіт муніципального господарства і спеціалізація господарських зав'язків внутрішнього і зовнішнього характеру) — отже, на фоні розширення гідності членів роду, громади, міста розширюється змістовність загальної гідності людини, формуються свободи людини жити в межах міської людської спільноти, але під диктатом влади феодала, функціонувати в її межах відповідно до своїх професійних настанов (виходячи з екзистенційних пріоритетів міста щодо об'єднання сільськогосподарської та іншої діяльності), створювати родину (моногамна родина тощо), відправляти релігійні настанови тощо [18]. Нормативне регулювання цього періоду розвитку муніципалізму базується спочатку на актах володаря міського феоду, потім професійних ремісничих корпорацій, а потім й на актах представницьких органів міст;
 - *середньовічні міста, що керувались Магдебурзьким правом* (магістрати + бургомістри) (формування

- основоположних правових засад міського самоврядування через процес виникнення самоврядних управлінських інституцій, що самостійно формувались територіальною спільнотою) — отже, формуються свободи людини вільно жити в межах міської людської спільноти поза диктату влади феодалів, функціонувати в її межах відповідно до своїх професійних настанов, вільно обирати та змінювати рід занять (виходячи з екзистенційних пріоритетів), створювати родину (моногамна родина тощо), заповідати свою власність, відправляти релігійні настанови, формувати цехові (професійні) свободи, відповідний перелік товарів та послуг, якими користувались тільки міські жителі; свободи щодо участі та реалізації форм демократичної участі людини в міському управлінні тощо [19]. Нормативною основою функціонування міст цього періоду становить Магдебурзьке право як система середньовічного міського права, що виникла в Німеччині та поширилася на багато міст Центральної та Східної Європи, зокрема, на українські землі. Воно передбачало самоврядування міст, відокремлення їх від влади феодалів, створення власних органів управління та суду, а також регулювання торгівлі, ремесел та інших аспектів міського життя;
- *міста-муніципалітети (gemeenten) та провінції Нідерландів* періоду боротьби з Іспанією та утворення Республіки Об'єднаних провінцій як результату революції XVI–XVII ст. — окремий яскравий приклад розвитку муніципалізму через розцвіт промисловості і підприємницької діяльності (розвиток виробництва вовняних, шовкових, бавовняних тканин, скляне та цегляне виробництво, суднобудування й суміжні з ним галузі, торгівля; розвиток аграрної промисловості через використання земель, конфіскованих у короля та прибічників Іспанії і переданих фермерам в оренду або продані; вплив на локальний розвиток стану колоніальної держави (Північна Америка, Південна Африка, Індонезія), а звідси — й відповідних свобод щодо зайняття такою діяльністю; свобода на участь у міжнародній торгівлі завдяки входженню до системи світових господарських зв'язків, суттєві укріплення і зростання самостійної економічної бази промислових цехів і виробництв; свобода на відправлення різних релігійних культів; участь у реалізації та розвитку демократичних форм міського і провінційного самоврядування, що каталізувало державотворчі процеси, і у підсумку, призвели до формування національної держави [20]. Нормативною основою цих самоврядних процесів виступали спочатку статuti та нормативні корпоративні акти ремісничих і торговельних (купецьких) асоціацій, а також нормативні документи, що приймалися представницькими органами міської публічної влади;
 - *самоврядні структури Запорізької Січі (Хортицька, Томаківська, Чортомлицька, Олешківська,*

Нова Січ) — це військово-політичне об'єднання, що було центром українського козацтва, розташованого за дніпровими порогами. У локальному контексті це була укріплена територія, що служила адміністративним, військовим та духовним осередком козаків, особливо з другої половини XVI до кінця XVIII століття. Це об'єднання володіло унікальною системою самоврядування, яка базувалася на принципах козацького товариства. Вищим органом влади була військова рада, де були представлені і мали право голосу всі козаки. На раді обирали керівництво Січі, вирішували важливі питання та приймали судові рішення. Разом з тим, варто розуміти, що вищим органом влади і судочинства був кошовий отаман, який мав необмежену владу. Січ володіла територіальним та військовим поділом, де саме й діяли органи самоврядування на місцевому рівні. Правова система Запорізької Січі базувалася на козацькому звичаєвому праві, яке включало в себе норми давньоруського права, пристосовані до умов козацького життя, та запозичення з правових норм інших народів [21]. В той же час військова рада, в якій брали участь усі козаки, була основним джерелом права;

- *міста-муніципалітети постреволуційної (Нові часи) та наполеонівської (після наполеонівської) Європи* — отже, формуються свободи людини вільно жити в межах міської людської спільноти на основі та у відповідності до основних демократичних лозунгів свободи, рівності, братерства, що інтерпретувались у різних організаційних формах на локальний рівень соціуму; свободи людини на участь у муніципальному будівництві та становленні прообразу системного масиву сучасних компетенційних повноважень муніципалітетів в контексті децентралізації повноважень публічної влади, що стало запорукою суттєвого зростання їх місця і ролі в локальному і державному будівництві. Нормативне супроводження і забезпечення наведених процесів здійснювалося центральними органами законодавчої та виконавчої влади в жорстких умовах тенденції «централізація — децентралізація», а також органами муніципальної влади, що діяли в бік розширення і забезпечення загальних і муніципальних прав і свобод людини і громадянина (виборчі свободи і виборчий процес);
- *формування і функціонування земського устрою в Російській Імперії* — цей історичний період співпадає з періодом знаходження на посту прем'єр-міністра О. А. Столипіна, який і був провідником земської системи, що репрезентувала систему виборних органів місцевого самоврядування та існувала в Російській імперії та Російській Республіці з 1864 до 1919 року. Земства були створені внаслідок земської реформи 1864 року і відповідали за місцеві потреби, такі як освіта, охорона здоров'я, будівництво доріг, тощо. Вибори до земських установ здійснювалися відповідно до станової

- належності, віросповідання та майнового цензу, що надавало переваги землевласникам-дворянам. Створення всіх земських установ розпочиналося з виборів до повітових земських зборів. Кількісний склад членів (гласних) цих зборів у кожному повіті був різним (від 10 до 96), оскільки визначався пропорційно — залежно від кількості населення відповідного повіту. Гласні повітових зборів обиралися на 3-річний термін по 3-х виборчих групах (куріях): на з'їздах повітових землевласників, міських виборців і виборних від сільських громад. Нормативною основою земської системи виступало Положення про губернські та повітові земські установи від 13(01) січня 1864 року, яке з часом змінювалось (1890, 1917 роки) [22];
- *міста-муніципалітети Новітніх часів* — отже, формуються муніципальні свободи людини, що визначаються через важливу роль та значення муніципалітетів в контексті муніципальної революції кінця XIX — початку XX ст., що фактично була заснована на підходах «муніципального соціалізму» та віддзеркалювала фактичний алгоритм сучасного переліку свобод людини [23]. Муніципальний соціалізм у його нормативному відображенні характеризується насамперед організаційною і нормативною діяльністю муніципальних соціалістів, зокрема мерів великої кількості міст Європи та США, що виступали з позицій соціалізму відносно використання суспільної власності на трамвайні лінії, водопровідні станції та інші місцеві комунальні послуги;
 - *сучасні муніципалітети об'єднаної Європи* (формування суттєвої ролі муніципалітетів в регіональному, державному, макрорегіональному і загальноєвропейському інтеграційному русі в контексті муніципальної революції другої половини XX ст. — початку XXI ст.) [24] — отже, формуються муніципальні свободи людини у єдиному комплексі з її муніципальними правами, що спираються на запозичення надбань і цінностей європейського (західного) муніципалізму пострадянськими державами у їх стратегічному стремлінні увійти до європейської родини народів і держав (останнє десятиліття XX ст. — початок XXI ст.). Отже, завдяки такому історичному розвитку саме міського самоврядування й зароджуються муніципальні цінності, що розглядаються сучасними дослідниками конституціоналізму, як передвісники конституційних цінностей та суттєве надбання людської цивілізації [25]. Нормативне супроводження і забезпечення цього періоду базується на складній системі симбіозу норм національного законодавства про місцеве самоврядування, законодавства європейських міждержавних інтеграційних об'єднань (зокрема Ради Європи, Європейського Союзу тощо), а також міжнародних норм, що містяться в багатосторонніх міжнародних договорах, що були прийняті в їх межах (міжнародно-правові стандар-

ти місцевого самоврядування), що адаптуються і синергуються між собою;

- *міста-муніципалітети держав пострадянського простору* (визнання і сприйняття європейських стандартів місцевого самоврядування на фоні функціонування пострадянського законодавства з його пріоритетами командно-адміністративної системи управління; процес формування муніципальних прав і свобод людини з широкими «відкатами» до радянської управлінської парадигми на локальному рівні; конфліктний, суперечливий, але перманентний процес формування муніципальних цінностей на фоні пошуку національної моделі місцевого самоврядування). Нормативне забезпечення цього періоду характеризується суперечливими тенденціями, що виникають внаслідок паралельних процесів наявності та дії профільного законодавства пострадянської орієнтації та формування нормативного блоку законодавства, що базується на європейських муніципальних свободах і цінностях [26];
- *формування і функціонування феноменології «нового муніципалізму»*, яка виникає та продукується переважно в різних державах світу, що розвиваються (йдеться про нову ідеологію всесвітнього соціального руху, орієнтованого на демократичні перетворення національної держави та економіки, на основі політики згуртування, залучення населення в активні форми місцевої взаємодії (т. зв. глобальна «політика на основі місця» [27]). Практична реалізація ідеології «нового муніципалізму» будується на глобальній стратегії створення і управління утвореннями урбанізованих поліцентричних мереж мегаполісів і регіонів, розвитком транснаціональних мереж та зв'язків в контексті державних реформ муніципального управління та сприяння глобальній «політиці на основі місця». Практичними формами реалізації виступають, по-перше, твердження муніципалізму; по-друге, широке використання та вдосконалення форм міжмуніципального співробітництва на основі тісної колаборації; по-третє, використання в цих процесах принципів інтернаціоналізму, «революції деволуції» [28]. Отже, йдеться про проблематику формування нового типу муніципального управління, як і проблему укріплення місцевого самоврядування коли постають такі нові завдання як формування і вирішення комплексу питань логіки центр-периферійних відносин, міжміського співробітництва та парадипломатії, фінансової спроможності підтримки інновацій. Наведені процеси виникають, формуються, акцентуються та проявляються завдяки створенню та функціонуванню системи «міжнародного муніципалізму», основу якої складають, по-перше, міжнародні неурядові організації місцевих влад та муніципалітетів, зокрема таких організацій, таких як Міжнародний союз місцевих органів влади, Міжнародний союз

міст, Всесвітня федерація поріднених міст, Міжнародна федерація об'єднаних міст, організація Метрополіс, Рада Європейських муніципалітетів та регіонів (CEMR), а також, по-друге, формування і поширення міжміських мереж і міжнародних асоціацій, таких як Глобальна конференція URBAN FUTURE, TheMayor.EU, Friends of Europe, URBACT, USE (Urban Sustainability Exchange), Cities Today, мережа «Євроміста» та ін.

Отже, можна констатувати, що наведені історико-нормативні аспекти становлення і розвитку муніципалізму володіють не тільки історично-пізнавальним значенням, але й відіграють стратегічну суттєво-проспективну роль, бо фактично демонструють, по-перше, ретроспективні досягнення профільної феноменології в сфері соціально-історичного розвитку територіальних локальних людських спільнот в умовах місцевого самоврядування; по-друге, вони демонструють відповідну послідовність у сприйнятті такими спільнотами та їх жителями прогресивних соціально-економічних, соціально-політичних і соціально-культурологічних змін та надбань, що сприяють модифікації їх повсякденного життя; по-третє, формують основоположні ідеологічно-конструктивні ідентифікатори муніципального життя — а саме його наративи, конотації та патерни, включаючи основоположні засади муніципальної ідеології, муніципальної свідомості, муніципальних цінностей, муніципальної культури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Системний аналіз положень, що характеризують історико-правові аспекти становлення і розвитку феноменології муніципалізму дають змогу зробити наступні висновки, а саме:

- феноменологія муніципалізму, що базується на ідеях самоорганізації та самоврядування територіальних локальних людських спільнот, володіє не тільки відповідною ідеологією та поведінково-діяльнісними настановами, але й має суттєву історичну та нормативну ретроспективу;
- ідеологічно-функціональною основою феноменології муніципалізму виступають екзистенційні інтереси людини, її груп та асоціацій, що розвивалися історично на протязі розвитку локальних спільнот, що становлять первинну колективну структурну одиницю людської цивілізації, і, по великому рахунку, сформувалися для забезпечення оптимальних умов здійснення людиною свого життєвого циклу в межах територіальної громади;
- відповідні історико-екзистенційні та історико-нормативні етапи формування, існування, реалізації, розвитку і вдосконалення феноменології муніципалізму становлять фактично відповідні моделі існування і функціонування людини, її груп та асоціацій в умовах місцевого самоврядування, — і варто зазначити, що такі моделі набувають свого розвитку і вдосконалення за рахунок формування системного комплексу типізованих

форм поведінки і діяльності наведених суб'єктів, а також форм поведінки і діяльності алгоритмічної наповненості, що розвиваються і вдосконалюються у історичній перспективі розвитку локального суспільства в умовах державної організації;

- наведені історико-екзистенційні та історико-нормативні етапи формування, існування, реалізації, розвитку і вдосконалення феноменології муніципалізму фактично відіграють роль «локального тригеру», бо фактично свідчать про детермінанти локального розвитку і саморозвитку людини, її груп та асоціацій на протязі відповідних історичних періодів розвитку людства у його устремлінні щодо побудови системи прав і свобод людини, що засновані на ліберальних муніципальних цінностях, які інтерпретуються на загальний рівень державної організації суспільства;
- феноменології муніципалізму, що є іманентною ознакою та обов'язковим елементом демократичної правової державності (*державотворчий критерій*) відображає існування людини, її груп та асоціацій (*суб'єктний фактор*) в умовах самоврядного простору місцевого самоврядування (*дискурсивно-визначальний фактор*), в межах територіальної локальної людської спільноти (територіальної громади) (*просторово-колективний фактор*), в філософському стані повсякденності (*темпоральний фактор*), в процесі реалізації наведеними суб'єктами свого конституційно-правового статусу (статусний фактор), що базується на реалізації прав, свобод і обов'язків людини (індивідуальних, групових, колективних) (*біхевіористичний фактор*), в процесі багатопланової та полісферної діяльності органів місцевого самоврядування (*владно-технологічний фактор*), — причому, кожний з наведених факторів володіє своєю історичною ретроспективою, сучасною проблематикою та перспективою свого розвитку і вдосконалення;
- в основі історико-нормативних засад становлення та розвитку феноменології муніципалізму лежить також низка ознак, стан яких володіє історичною ретроспективою та перспективою: а) система комунікативної взаємодії жителів-членів локального соціуму між ними і між ними та іншими суб'єктами локального соціуму, включаючи й інституційні структури громадянського суспільства, а також органи публічної влади самого локального соціуму та органами державної публічної влади за його межами — така комунікація виникає об'єктивно на засадах необхідної реалізації екзистенційних інтересів людини, її груп та асоціацій, що скеровані на реалізацію індивідуальних, групових та колективних потреб кожної людини-члена локальної спільноти в процесі реалізації їх потреб, намагань, настанов, інтересів (*комунікативний критерій*); б) особливості муніципального життя, тобто індивідуального, групового і колективного життя, заснованого на принципах самоорганізації та

- самоврядування, є важливими факторами активізації процесу формування особливих та специфічних цінностей — муніципальних (*муніципально-аксіологічний критерій*), що є загальними для великої кількості людей-жителів, що є членами територіальних локальних людських спільнот, які виступають фактично первинними колективними суб'єктами людської цивілізації, без врахування державних кордонів та нормативних юрисдикцій, виходячи насамперед з гуманітарно-гуманістичних цінностей локального життя та повсякденних настанов людської цивілізації; в) саме в його межах і в його умовах людина здійснює свій життєвий цикл (*екзистенційний фактор*), ініціюючи, виробляючи, концентруючи і реалізуючи в ньому свої екзистенційні настанови, намагання, потреби, інтереси; г) саме це трансформує простір муніципалізму не тільки в гуманістично-гуманітарний повсякденний простір існування людини, а й в соціально-динамічний простір перспективного існування і розвитку людської цивілізації (*репродуктивно-проспективний фактор*); д) сукупність наведених критеріїв свідчить, що феноменологія муніципалізму виступає яскравим свідоцтвом формування «сталого конституціоналізму», що фактично спирається на концепцію сталого розвитку соціуму (*соціально-сталий фактор*);
- системний аналіз наведених факторів дає можливість визначити які позитивні риси для конкретної людини несе феноменологія муніципалізму, як могутній соціально-творчий простір, в якому навколо людини-особистості, її груп та асоціацій відбу-

ваються позитивні трансформаційні динамічні процеси, а саме: а) самоорганізація повсякденності; б) *самоідентифікація* в соціальній реальності; в) *самодіяльність* в локальному просторі; г) *самостратифікація* в локальному соціумі; г') *саморозвиток* в межах людської локальної територіальної спільноти; д) *самобудівництво* людини-особистості; е) *свідома самоучасть* людини-особистості в інтерсуб'єктивних процесах, на яких базується існування та єдність територіальної людської локальної спільноти; є) *самореалізація* в межах територіальної людської локальної спільноти; ж) *самоцентризм* продуктивно-детермінуючої характерології в межах людської локальної територіальної спільноти; з) *самовиховання* індивідуальності людини-особистості в межах людської локальної територіальної спільноти, що забезпечує простір інтелектуальної свободи людини; и) *верифікація та валідація* людини-особистості; і) саможиття людини-особистості в межах її життєвого циклу тощо;

- історичні періоди розвитку феноменології муніципалізму безпосередньо пов'язані з процесом становлення: а) муніципальних свобод; б) муніципальних прав, а потім й в) муніципальних цінностей, і одночасно, з паралельним процесом зародження; г) феноменології загальних прав людини, що демонструє їх органічний зв'язок з локальним соціумом, а також становленням; д) інститутів публічної влади, — спочатку державної, а потім самоврядної (муніципальної) влади, що інституціоналізується, формується та функціонує на локальному рівні.

Література

1. Муніципалізм. Штучний інтелект. URL: https://www.google.com/search?q=%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F+%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83&oq=%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F+%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIJCAEQRRg7GKAB0gEKMTQ4NjBqMGoxNagCCLACAQ&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення: 10.08.2025).
2. May J. Sustainability Constitutionalism. University of Missouri-Kansas City Law Review. March 26, 2018. Vol. 86. URL: <https://ssrn.com/abstract=3149930> (дата звернення: 10.08.2025).
3. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Військовий муніципалізм: доктринальна ідея або об'єктивна потреба та необхідність. *Право України*. 2024. № 6. С. 38–60. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001503974> (дата звернення: 10.08.2025).
4. Батанов О. В. Муніципалізм у системі категорій сучасного муніципального права: концептуальний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 172–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_61_25 (дата звернення: 10.08.2025).
5. Місцеве самоврядування в Україні: історія, проблеми, пропозиції : Збірник статей /Бутко І. П. та ін. Київ, 1994. 160 с.
6. Галіахметов І. А. Принципи муніципального права: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»: збірник наукових праць*. 2011. № 2. С. 92–98.
7. Головка К. В. Систематизація муніципального законодавства України: теорія та практика: автореф. дисерт. доктора юрид. наук. Спеціальність: 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право. Ужгород, 2019. 36 с.
8. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний та порівняльно-правовий аналіз : підручник. Київ : КНТ, 2010. 232 с.

9. Кравченко В. В., Піцик М. В. Муніципальне право України : підручник. Київ : Атіка, 2003. 672 с.
10. Орзіх М. П. Концепція правового статусу самоврядних територій та органів місцевого самоврядування в Україні. *Міське та регіональне самоврядування*. Київ, 1994. Вип. 4. С. 44–52
11. Погорілко В. Ф. Здійснення функцій радянської національної держави місцевими радами народних депутатів: дисертація доктора юрид. наук. Спеціальність: 12.00.02. Київ, 1988. 447 с.
12. Посторонко І. Г. Сучасний муніципалізм: теоретичні та доктринальні підходи до розуміння, визначення та легалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 2. С. 105–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_2_13 (дата звернення: 10.08.2025).
13. Пухтинський М. О. Трансформація місцевого самоврядування в контексті децентралізації публічної влади в унітарній Україні. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 319–326. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2020_11_56 (дата звернення: 10.08.2025).
14. Яцунська О. О. Світовий досвід місцевого самоврядування та перспективи його інституційного та системного впровадження в Україні: автореферат дисертації. кандидат юридичних наук. Одеса, 2001. 21 с.
15. Буян І. Первісне суспільство є піонером у формуванні джерел, умов та факторів задоволення людських потреб. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4331/1/%D0%91%D1%83%D1%8F%D0%BD%20%D0%86..pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
16. Котенко Т. В. Формування прав і свобод людини у вченнях філософів Стародавньої Греції та Риму. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 127–132.
17. Баймуратов М. О. Від римських муніципалітетів до сучасного місцевого самоврядування. *Проблеми сучасного муніципалізму*: підручник. / За редакцією О. В. Батанова. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 292 с. Серія: «Інноваційні освітні технології в муніципальному праві». С. 167–180.
18. Кожан В. В. Теоретичні основи та практика законодавчого закріплення особистих прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Правознавство*. 2015. Т. 1, № 18. С. 33–36.
19. Баймуратов М. О. Магдебурзьке право на українських землях: суперечливі сторінки вітчизняної муніципальної історії. *Проблеми сучасного муніципалізму*: навчально-методичний посібник. Гол. ред. О. В. Батанов. Київ : Академія муніципального управління, 2012. 292 с. Серія: «Інноваційні освітні технології в муніципальному праві». С. 181–187.
20. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: східна традиція. Одеса : Юрид. літ-ра, 2000. 260 с. (дата звернення: 10.08.2025).
21. Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорозької Січі як феномен правового життя України (XVI–XVIII ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 19. Т. 1. С. 9–12.
22. Чехович В. А. ЗЕМСТВА. *Енциклопедія історії України*: Вип. 3: Е-Ю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2005. 672 с.: URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Zemstva> (дата звернення: 10.08.2025).
23. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. «Муніципальні цінності»: до ідентифікації та визначення параметричних ознак профільної феноменології. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.06.13; *Аналітичне та порівняльне правознавство*. Грудень 2023. С. 81–89.
24. Ян Д. Міське самоврядування в країнах Скандинавії та Балтії. Огляд. SKL International, 2016. 58 с.
25. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. «Муніципальні цінності»: до ідентифікації та визначення параметричних ознак профільної феноменології. *Аналітичне та порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.13>.
26. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Муніципальні свободи: до історико-психологічного визначення та розуміння в стратегічній системі прав і свобод людини. V Міжнародна науково-теоретична конференція «Передові відкриття сучасної науки: досвід, підходи та інновації» 23 лютого 2024 р.; Амстердам, Нідерланди. С. 102–109. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1624> (дата звернення: 10.08.2025).
27. Андрієв Б. Є. Новий муніципалізм: глобальна «політика, заснована на місці». *Politikus*. 2022. № 5. С. 93–104.
28. Ayres S., Flinders M., Sandford M. Territory, power and statecraft: Understanding English devolution. *Regional Studies*. 2018. Vol. 52, Is. 6. P. 853–864.

References

1. Municipalism. Artificial Intelligence. URL: https://www.google.com/search?q=%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F+%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83&oq=%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F+%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEUyOTIJCQEQRrg7GKAB-0gEKMTQ4NjBqMGoxNagCCLACAQ&sourceid=chrome&ie=UTF-8.
2. May, James, Sustainability Constitutionalism (March 26, 2018). *University of Missouri-Kansas City Law Review*, Vol. 86. URL: <https://ssrn.com/abstract=3149930>.

3. Baymuratov M. O., Kofman B. Ya. Military municipalism: doctrinal idea or objective need and necessity. *Law of Ukraine*. 2024. No. 6. P. 38–60. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001503974>.
4. Batanov O. V. Municipalism in the system of categories of modern municipal law: a conceptual aspect. *Current problems of the state and law*. 2011. Issue 61. P. 172–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_61_25.
5. Local self-government in Ukraine: History, problems, proposals: Collection of articles / Butko I. P. and others. Kyiv, 1994. 160 p.
6. Galiakhmetov I. A. Principles of municipal law: problems of theory and practice. *Scientific bulletin of the Academy of municipal administration. Series "Law"*: collection of scientific works. 2011. No. 2. P. 92–98.
7. Golovko K. V. Systematization of municipal legislation of Ukraine: theory and practice: author's abstract. dissertation of the doctor of law. Specialty: 12.00.02 — constitutional law; municipal law. Uzhgorod, 2019. 36 p.
8. Kaminska N. V. Local self-government: theoretical-historical and comparative legal analysis: textbook. Kyiv: KNT, 2010. 232 p.
9. Kravchenko V. V., Pitsyk M. V. Municipal Law of Ukraine: a textbook. Kyiv: Atika, 2003. 672 p.
10. Orzih M. P. The Concept of the Legal Status of Self-Governing Territories and Local Self-Government Bodies in Ukraine. *Local and Regional Self-Government*. Kyiv, 1994. Issue 4. P. 44–52.
11. Pogorilko V. F. Implementation of the functions of the Soviet national state by local councils of people's deputies: dissertation of Dr. Jurid. Sciences: Specialty: 12.00.02. Kyiv, 1988. 447 p.
12. Postoronko I. G. Modern municipalism: theoretical and doctrinal approaches to understanding, definition and legalization. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2021. No. 2. P. 105–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_2_13.
13. Pukhtinsky M. O. Transformation of local self-government in the context of decentralization of public power in unitary Ukraine. *Almanac of Law*. 2020. Issue 11. P. 319–326. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2020_11_56.
14. Yatsunska O. O. World experience of local self-government and prospects of its institutional and systemic implementation in Ukraine: author's abstract. dissertation. candidate of legal sciences. Odesa, 2001. 21 p.
15. Buyan I. Primitive society is a pioneer in the formation of sources, conditions, and factors of satisfying human needs. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4331/1/%D0%91%D1%83%D1%8F%D0%BD%20%D0%86..pdf>.
16. Kotenko T. V. The formation of human rights and freedoms in the teachings of philosophers of Ancient Greece and Rome. *Almanac of Law*. 2020. Issue 11. P. 127–132.
17. Baymuratov M. O. From Roman municipalities to modern local self-government. *Problems of modern municipalism: textbook*. / Edited by O. V. Batanov. Kyiv: Academy of Municipal Administration, 2012. 292 p. Series: "Innovative educational technologies in municipal law". P. 167–180.
18. Kozhan V. V. Theoretical foundations and practice of legislative consolidation of personal human rights. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*. 2015. No. 18. T. 1. P. 33–36.
19. Baymuratov M. O. Magdeburg law in Ukrainian lands: controversial pages of domestic municipal history. *Problems of modern municipal studies: teaching aids*. / General editor O. V. Batanov. Kyiv: Academy of municipal management, 2012. 292 p. Series: "Innovative educational technologies in municipal law". P. 181–187.
20. Kharitonov E. O. History of Private Law of Europe: Eastern Tradition. Odesa: Jury. Lit-ra, 2000. 260 p.
21. Atamanova N. V. Pravovyi poriadok Zaporozkoi Sichi yak fenomen pravovoho zhyttia Ukrainy (XVI–XVIII st.). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Pravo"*. 2012. Vyp. 19. T. 1. S. 9–12.
22. Chekhovych V. A. ZEMSTVA. Encyclopedia of Ukrainian History: Vol. 3: E-Y / Editors: V. A. Smolii (chairman) and others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Publishing House "Naukova Dumka", 2005. 672 p.: URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Zemstva>. (дата звернення: 10.08.2025).
23. Baimuratov M. O., Kofman B. Ya. "Municipal Values": To the Identification and Determination of Parametric Features of Profile Phenomenology. DOI:10.24144/2788-6018.2023.06.13; Analytical and Comparative Jurisprudence. December 2023. P. 81–89.
24. Yang D. Local Self-Government in the Countries of Scandinavia and the Baltics. Review. SKL International, 2016. 58 p.
25. Baimuratov M. O., Kofman B. Ya. "Municipal values": towards the identification and definition of parametric features of profile phenomenology. Analytical and comparative law. 2023. No. 6. P. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.13>.
26. Baimuratov M. O., Kofman B. Ya. Municipal freedoms: towards a historical and psychological definition and understanding in the strategic system of human rights and freedoms. V International Scientific and Theoretical Conference "Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations" February 23 2024; Amsterdam, Netherlands. P. 102–109. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1624>.
27. Andriyiv B. E. New municipalism: global "politics based on place". *Politikus: scientific journal*. 2022. No. 5. P. 93–104.
28. Ayres S., Flinders M., Sandford M. Territory, power and statecraft: Understanding English devolution. *Regional Studies*. 2018. Vol. 52, Is. 6. P. 853–864.